

ระเบียบวิธีวิจัย และ ลักษณะทั่วไปของข้อมูล

แหล่งข้อมูลที่ใช้ และวิธีการเก็บข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้ ได้ใช้ข้อมูลจากการสำรวจทัศนคติเกี่ยวกับบุตร พ.ศ. 2531 ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการสำรวจสถิติสังคม ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม โดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2531 ประชากรที่อยู่ในข่ายการสำรวจ คือ สตรีกำลังสมรส อายุ 15-49 ปี ที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนส่วนบุคคลที่ตกเป็นตัวอย่างที่ราชอาณาจักรไม่รวมครัวเรือนพิเศษครัวเรือนสถาบัน และครัวเรือนชาวต่างประเทศที่มีเอกลักษณ์ทางการทูต

การเก็บข้อมูลใช้วิธีสัมภาษณ์หัวหน้าครัวเรือนหรือหญิงเคยสมรส ที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนตัวอย่างทั้งสิ้น 73 จังหวัด และเพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาในครั้งนี้ จึงเลือกเฉพาะสตรีที่มีบุตรคนล่าสุด อายุระหว่าง 0-5 ปี เป็นหน่วยตัวอย่างเท่านั้น

การสุ่มตัวอย่าง

การสุ่มตัวอย่างของโครงการสำรวจทัศนคติเกี่ยวกับบุตร พ.ศ. 2531 เป็นการเลือกตัวอย่างแบบ 2 ชั้น (Stratified Two Stage Sampling) โดยมีชั้นแรกเป็นหน่วยตัวอย่างชั้นที่หนึ่ง และครัวเรือนส่วนบุคคลเป็นหน่วยตัวอย่างชั้นที่สอง

1. การจัดชั้น

ใช้กลุ่มของจังหวัดในแต่ละภาค และกรุงเทพมหานครเป็นชั้น (Stratum) รวมทั้งสิ้นมี 5 ชั้น คือ กรุงเทพมหานคร ภาคกลาง (ยกเว้น กทม.) ภาคเหนือ ภาคตะวันออก และภาคใต้ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2534 : 7)

2. การเลือกตัวอย่างชั้นที่ 1

เลือกชั้นแรกหรือหน่วยตัวอย่างในแต่ละจังหวัด โดยใช้บัญชีรายชื่อเขตสำมะโนของสำมะโนประชากรและการเคหะ พ.ศ. 2523 ที่ได้ทำการปรับปรุงแล้วเป็นกรอบตัวอย่าง และใช้

วิธีการสุ่มแบบมีระบบ และขนาดตัวอย่างเป็นส่วนเดียวกับจำนวนชมรมอาคารทั้งสิ้นในจังหวัดนั้นๆ
ได้จำนวนชมรมอาคารตัวอย่างทั้งสิ้น 901 ชมรมอาคาร จาก 13,308 ชมรมอาคาร จำนวนที่ได้
ดังนี้ คือ

2.1	กรุงเทพมหานคร	420	ชมรมอาคาร
2.2	ภาคกลาง (ยกเว้น กทม.)	145	"
2.3	ภาคเหนือ	116	"
2.4	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	110	"
2.5	ภาคใต้	110	"
	รวมทั้งสิ้น	<u>901</u>	ชมรมอาคาร

3. การสุ่มตัวอย่างขั้นที่ 2

ให้ครัวเรือนเป็นหน่วยตัวอย่างขั้นที่สอง โดยใช้บัญชีรายชื่อครัวเรือนซึ่งได้รับการ
การนับจดในชมรมอาคารตัวอย่างเป็นกรอบตัวอย่าง ในแต่ละชมรมอาคารจะเลือกครัวเรือนส่วน
บุคคล 9 ครัวเรือน โดยวิธีการสุ่มแบบมีระบบ (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2534 :8)
จำนวนที่ได้ ดังนี้

3.1	กรุงเทพมหานคร	3,780	ครัวเรือน
3.2	ภาคกลาง (ยกเว้น กทม.)	1,305	"
3.3	ภาคเหนือ	1,044	"
3.4	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	990	"
3.5	ภาคใต้	990	"
	รวมทั้งสิ้น	<u>8,109</u>	ครัวเรือน

ส่วนผลการสำรวจในระดับประเทศ ประมาณได้โดยการถ่วงน้ำหนัก (Weights) ด้วย
ค่าถ่วงน้ำหนักที่เหมาะสม (ดูคำอธิบายการคำนวณค่าถ่วงน้ำหนักในรายงานการสำรวจทัศนคติ
เกี่ยวกับบุตร พ.ศ. 2534 , หน้า 8-10)

หน่วยตัวอย่างของการศึกษา

เนื่องจากหน่วยตัวอย่างของการสำรวจจากโครงการดังกล่าว คือ หญิงเกษมรสซึ่งกำลังอยู่กับสามี และมีอายุระหว่าง 15-49 ปี ทุกคน แต่เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาในครั้งนี้ จึงเลือกเฉพาะสตรีที่กำลังมีบุตรคนล่าสุดอายุ 0-5 ปี เพื่อเป็นหน่วยตัวอย่างเท่านั้น รวมหน่วยตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา มีทั้งสิ้น 1,641 ราย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. สตรีที่มีบุตรคนล่าสุดอายุ 0-5 ปี ในกรุงเทพฯ	687	ราย
2. สตรีที่มีบุตรคนล่าสุดอายุ 0-5 ปี ในภาคกลาง	292	"
3. สตรีที่มีบุตรคนล่าสุดอายุ 0-5 ปี ในภาคเหนือ	223	"
4. สตรีที่มีบุตรคนล่าสุดอายุ 0-5 ปี ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	243	"
5. สตรีที่มีบุตรคนล่าสุดอายุ 0-5 ปี ในภาคใต้	196	"
รวมหน่วยตัวอย่างทั้งสิ้น	<u>1,641</u>	"

ข้อจำกัดของข้อมูล

1. เนื่องจากได้อาศัยข้อมูลของ "โครงการสำรวจสถิติสังคมและการสำรวจทัศนคติเกี่ยวกับบุตร พ.ศ. 2531" ซึ่งแบบสอบถามนี้สร้างขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือเพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความคิดเห็นเรื่องบุตรและภาวะการทำงานของหญิงสมรส สำหรับใช้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมทางภาวะเจริญพันธุ์ เพื่อการวางแผนพัฒนา และประเมินผลงานด้านประชากร (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2533: 1) มิได้สร้างขึ้นเพื่อการศึกษาในเรื่องที่ผู้วิจัยทำการศึกษาโดยตรง จึงทำให้ขาดความครบถ้วนในปัจจุบันบางประการที่น่าจะมีความสัมพันธ์กับ "ผู้ดูแลบุตรของสตรีในเขตเมืองของประเทศไทย" อาทิเช่น ข้อมูลเกี่ยวกับอายุบุตรแต่ละคนของสตรี จำนวนบุตรที่อายุต่ำกว่า 5 ปี ประวัติการทำงานที่ต่อเนื่องตั้งแต่ก่อนแต่งงาน จำนวนสมาชิกในครัวเรือนทั้งหมด เป็นต้น ดังนั้นจึงทำให้ไม่สามารถนำตัวแปรเหล่านี้มาใช้วิเคราะห์ได้ ซึ่งอาจทำให้ขาดความชัดเจนในการวิเคราะห์แบบแผนการดูแลบุตรหรืออธิบายปัจจัยกำหนดผู้ดูแลบุตรไปอย่างน่าเสียดาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับสมาชิกหญิงอื่นในครัวเรือนในครั้งนี้ จำกัดเฉพาะสตรีที่กำลังสมรส อายุ 15-49 ปี เท่านั้น เนื่องจากข้อมูลที่ได้จากโครงการสำรวจทัศนคติเกี่ยวกับบุตร พ.ศ. 2531 นี้ เก็บข้อมูลจากสตรีที่มีลักษณะดังกล่าว และมีบุตรอย่างน้อย 1 คน จึงอาจจะทำให้ผลการศึกษาที่ได้บิดเบือนไปได้บ้าง เพราะโดยทั่วไปแล้วสตรีหรือมารดาอาจจะพึ่งพาสมาชิกหญิงคนอื่นๆ ทุกคนได้ไม่ว่าจะมีสถานภาพสมรสเช่นใดก็ตาม

2. ความสอดคล้องของคำถามจากการสำรวจทัศนคติเกี่ยวกับบุตร พ.ศ. 2531 เป็นเหตุผลสำคัญอีกประการที่ทำให้กรอบตัวอย่างในการศึกษาคั้งนี้ต้องจำกัดเฉพาะกลุ่มสตรีกำลังสมรสที่มีบุตรคนล่าสุดอายุระหว่าง 0-5 ปี เนื่องจากคำถามที่นำมาใช้เป็นตัวแปรตามนั้น ระบุ(เจาะจง)อายุบุตรคนล่าสุดไว้ในข้อคำถามดังนี้ "เมื่อบุตรคนที่อายุน้อยที่สุดของท่านอายุ 0-5 ปี ส่วนใหญ่ใครเป็นผู้ดูแลบุตร" แต่คำถามที่ใช้เป็นตัวแปรอิสระ เป็นคำถามที่อ้างถึงเวลาในปัจจุบัน (ณ เวลาการสัมภาษณ์) เช่น คำถามเกี่ยวกับภาวะการทำงานทั้งของสตรีและสามี ซึ่งนำมาใช้เป็นปัจจัยทางเศรษฐกิจในการศึกษา ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเที่ยงตรงในการวัดหรือการทดสอบ จึงต้องเลือกใช้สตรีเฉพาะที่กำลังมีบุตรมีอายุระหว่าง 0-5 ปี เพื่อให้ใกล้เคียงกับตัวแปรอิสระที่พยายามจะนำมาใช้ให้มากที่สุด

3. คำถามที่ใช้เป็นตัวแปรตาม (ดังที่กล่าวมาแล้วในข้อ 2) อาจจะมีข้อจำกัดอยู่บ้างคือ

3.1 คำว่า "ส่วนใหญ่" ในข้อคำถาม อาจทำให้คำตอบที่ได้มาจากการประเมินของผู้ตอบแต่ละคนเอง เพราะลักษณะของคำถามมิได้มีเกณฑ์วัดการทำหน้าที่ดูแลบุตรที่แน่นอนตรง เช่น ชั่วโมงของการดูแลต่อวัน หรือต่อสัปดาห์ เป็นต้น ดังนั้นผู้ตอบจึงอาจประเมินแตกต่างกันไปตามสภาพและความรู้สึกของตนเอง อันอาจทำให้ข้อมูลที่ได้คลาดเคลื่อนไปได้บ้าง

3.2 จากข้อสังเขปที่ระบุว่า การถามถึงผู้ดูแลบุตรนั้นให้เจาะจงเฉพาะช่วงเวลากลางวัน ในกรณีที่มีคนเลี้ยงดูเด็กมากกว่า 1 คน ให้ถือเอาผู้ที่เลี้ยงดูเป็นประจำส่วนใหญ่ และถ้าในผู้ที่เลี้ยงดูอยู่ประจำนั้น มี "แม่เด็ก" หรือ "ตัวหญิงสมรสนั้น" รวมอยู่ด้วย ให้ถือเอาตัวหญิงสมรสนั้นเป็นผู้ดูแลบุตร (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2531 : 32) จากการสังเขปลักษณะดังกล่าว น่าจะให้ผลที่ลำเอียง เนื่องจากในกรณีที่มีบุคคลอื่นดูแลร่วมกับมารดาจะถูกตัดสินว่า "มารดา" เป็นผู้ดูแลบุตรเพียงคนเดียว ดังนั้นข้อมูลที่ได้ อาจจะมีผลไปในทางที่มารดาเป็นผู้ดูแลบุตรในอัตราที่สูงกว่าบุคคลอื่นก็ได้

อย่างไรก็ดี แม้ว่าข้อมูลจากโครงการนี้จะมีข้อจำกัดอยู่บ้าง แต่ผู้วิจัยคาดว่าจากลักษณะกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนในระดับประเทศ ทำให้การศึกษาเกี่ยวกับการดูแลบุตรหรือผู้ดูแลบุตรในเขตเมืองของไทยคั้งนี้ น่าจะมีประโยชน์อย่างมาก เพราะยังไม่มีใครศึกษาในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนเขตเมืองระดับประเทศมาก่อนเลย

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา

ก. ตัวแปรตาม คือ "ผู้ดูแลบุตร"

ข. ตัวแปรอิสระ ได้แก่

1. ปัจจัยทางประชากร

1.1 อายุเมื่อคลอดบุตร

1.2 จำนวนบุตรที่มีชีวิต

2. ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม

2.1 อาชีพของสตรี

2.2 สถานภาพการทำงานของสตรี

2.3 อาชีพของสามี

2.4 สถานภาพการทำงานของสามี

2.5 รายได้ของครอบครัว

2.6 ระดับการศึกษาของสตรี

2.7 ภาคที่อยู่อาศัย

3. ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

3.1 การมีสมาชิกหญิงอื่นในครัวเรือน

3.2 เหตุผลที่สตรีทำงาน

ค. ตัวแปรแทรก

การศึกษาครั้งนี้ กำหนดให้ "อายุบุตร" เป็นตัวแปรแทรก ทั้งนี้เนื่องจากการจัด

การดูแลบุตร ย่อมแตกต่างกันไปตามอายุของบุตรเป็นสำคัญ

นอกจากนี้ตัวแปรอื่นๆ ยังอาจผันแปรไปตามความเหมาะสมได้ เช่น ภาคที่อยู่อาศัย

ระดับการศึกษาของสตรี ฯลฯ

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

1. สตรีหรือมารดา หมายถึง สตรีกำลังสมรสอายุ 15-49 ปี และมีบุตรคนล่าสุดอายุระหว่าง 0-5 ปี
2. บุตร หมายถึง บุตรคนที่มีอายุน้อยที่สุด และมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งมีอายุระหว่าง 0-5 ปี (ต่ำกว่า 6 ปี) หรือหมายถึง บุตรคนล่าสุด
3. ผู้ดูแลบุตร หมายถึง บุคคลที่ใช้เวลาส่วนใหญ่ทำหน้าที่ดูแลหรือเลี้ยงดูบุตรในช่วงกลางวัน ซึ่งเป็นตัวแปรที่ได้จากคำถามที่ถามจากสตรี (ข้อ A12) "เมื่อบุตรคนที่มีอายุน้อยที่สุดของท่านอายุ 0-5 ปี ส่วนใหญ่ใครเป็นผู้ดูแลบุตร" และแบ่งเป็น
 - 3.1 มารดา
 - 3.2 ญาติ (สามี สมาชิกอื่น ๆ ในบ้าน ญาติที่อยู่นอกบ้าน)
 - 3.3 ไม่ใช่ญาติ (คนรับใช้ เพื่อนบ้าน อื่น ๆ)
4. อายุเมื่อคลอดบุตร หมายถึง อายุเต็มของสตรี ขณะที่สตรีให้กำเนิดหรือคลอดบุตรคนล่าสุด แบ่งเป็นกลุ่มอายุ ต่ำกว่า 25 ปี, 25-29 ปี และ 30 ปีขึ้นไป
5. อายุบุตร หมายถึง อายุเต็มของบุตรคนล่าสุด แบ่งเป็นกลุ่มอายุ 0-2 ปี และ 3-5 ปี
6. จำนวนบุตรที่มีชีวิต หมายถึง จำนวนบุตรที่มีชีวิตทั้งหมดของสตรี รวมทั้งที่อาศัยอยู่กับผู้ตอบและอาศัยอยู่ที่อื่น ณ วันสำรวจ แบ่งเป็น 1 คน, 2 คน และ 3 คนขึ้นไป
7. อาชีพของสตรีและสามี หมายถึง ประเภทหรือชนิดของงานที่สตรีและสามีทำในรอบหนึ่งปีก่อนสำรวจ โดยแบ่งเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้
 - 7.1 ไม่ได้ทำงาน
 - 7.2 วิชาชีพ-บริหาร-เสมียน
 - 7.3 ค้าขาย
 - 7.4 บริการ-ช่าง
 - 7.5 เกษตรกรรม
8. สถานภาพการทำงานของสตรีและสามี หมายถึง ฐานะทางอาชีพหรือตำแหน่งในการทำงาน แบ่งเป็น
 - 8.1 นายจ้าง
 - 8.2 ลูกจ้าง (รัฐบาล และเอกชน)

- 8.3 ผู้ทำธุรกิจส่วนตัว
- 8.4 ผู้ทำงานให้ครอบครัวโดยไม่ได้รับค่าจ้าง
9. รายได้ของครอบครัว หมายถึง รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครอบครัว ซึ่งรวมรายได้จากการทำงาน รายได้จากทรัพย์สิน และจากแหล่งอื่นๆ ที่มีใช้จากการทำงานด้วย แบ่งเป็น
- 9.1 รายได้ต่ำ (ต่ำกว่า 4,000 บาท)
- 9.2 รายได้ปานกลาง (4,000-7,600 บาท)
- 9.3 รายได้สูง (7,600 บาทขึ้นไป)
10. ระดับการศึกษา หมายถึง ระดับชั้นการศึกษาที่จบสูงสุดของสตรี แบ่งเป็น
- 10.1 ไม่ได้เรียน
- 10.2 ประถมศึกษา
- 10.3 มัธยมศึกษา
- 10.4 สูงกว่ามัธยม
11. ภาคที่อยู่อาศัย แบ่งเป็น ภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง (ไม่รวม กทม.) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และกรุงเทพมหานคร
12. การมีสมาชิกหญิงอื่นในครัวเรือน หมายถึง สมาชิกหญิงกำลังสมรสอายุ 15-49 ปี ในครัวเรือนทุกคน ยกเว้นสตรีเข้าช้ำสในการสำรวจ แบ่งเป็น
- 12.1 ไม่มี
- 12.2 มี
13. เหตุผลที่สตรีทำงาน หมายถึง เหตุผลที่สตรีต้องออกไปทำงานในรอบหนึ่งปีก่อนการสำรวจ แบ่งเป็น
- 13.1 มีความจำเป็นทางเศรษฐกิจ
- 13.2 ทำงานมาก่อนแต่งงาน
- 13.3 เป็นความต้องการส่วนตัว (เช่น ต้องการใช้ความรู้ที่เรียนมา, ต้องการมีรายได้ของตนเอง, ไม่อยากอยู่ว่างๆ)

การวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาคั้งนี้ แบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้คือ

1. การวิเคราะห์เบื้องต้นเกี่ยวกับผู้ดูแลบุตรของสตรีในเขตเมืองของประเทศไทย โดยใช้ค่าร้อยละและการวิเคราะห์แบบตารางไขว้ (Cross-Tabulation) เพื่อแสดงลักษณะทั่วไปและแสดงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตามและตัวแปรอิสระที่ศึกษา โดยใช้อายุบุตรและตัวแปรอิสระอื่นๆ เป็นตัวแปรคุมสลับกันไปตามความเหมาะสม และตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตามและตัวแปรอิสระด้วยค่าสถิติไคสแควร์ (χ^2 - Test) ที่ระดับนัยสำคัญต่ำกว่า 0.05 ซึ่งหมายความว่า ความสัมพันธ์ของตัวแปรตามและตัวแปรอิสระมีโอกาสเป็นไปได้ หรือมีความเชื่อถือได้ ไม่ต่ำกว่า ร้อยละ 95 ของตัวอย่างที่ศึกษา ส่วนการเสนอค่าความมีนัยสำคัญทางสถิติเสนอในรูปแบบ P-value ซึ่งการวิเคราะห์เบื้องต้นนี้จะปรากฏรายละเอียดในบทที่ 3

2. เป็นการวิเคราะห์เกี่ยวกับผู้ดูแลบุตรของสตรีไทย โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยลอจิต หรือ Multinomial logit Regression ซึ่งเป็นวิธีการทางสถิติที่ใช้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรตามและอิสระ โดยควบคุมตัวแปรอิสระอื่นๆ ได้หลายตัวพร้อมกัน ซึ่งค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยลอจิตนี้ มีข้อดีคือ สามารถใช้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรได้ แม้ว่าตัวแปรอิสระและตัวแปรตามจะมีระดับการวัดอยู่ในระดับตัวแปรกลุ่ม (Category Variables) หรือแม้แต่ข้อมูลที่น่ามาวิเคราะห์มีลักษณะการกระจายที่เบ้ ค่าสัมประสิทธิ์ถดถอยลอจิตก็สามารถจัดปัญหาดังกล่าวได้ ทั้งยังแสดงผลการวิเคราะห์ในรูปแบบของโอกาส หรือความน่าจะเป็นที่จะเกิดขึ้นของตัวแปรตามได้ด้วย

นอกจากนี้ อาจจะพบว่ามีความสัมพันธ์บางตัวแปรที่มีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ต่อกันและจะมีผลกระทบต่อตัวแปรตาม (ผู้ดูแลบุตร) ได้ เช่น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างการทำงานของสตรีและสามี , ปฏิสัมพันธ์ระหว่างอาชีพของสตรีและสามี หรือแม้แต่ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเหตุผลที่ต้องทำงานกับอาชีพของสตรี เป็นต้น ดังนั้นจึงจะทำการพิสูจน์โดยวิเคราะห์ความสัมพันธ์ดังกล่าวด้วยสถิติ Logistic Regression ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับผู้ดูแลบุตรได้อย่างลึกซึ้งและชัดเจนยิ่งขึ้น และวิธีการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ของตัวแปรตัวแปรอิสระดังกล่าว น่าจะเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยในด้านนี้ต่อไปในอนาคตมากขึ้นด้วย

สำหรับลักษณะของข้อมูลหรือผลการศึกษาที่แสดงในบทที่ 3 และ 4 ค่าร้อยละที่แสดงเป็นผลที่ได้จากการถ่วงน้ำหนักแล้ว ส่วนจำนวนตัวอย่างที่อยู่ในวงเล็บเป็นจำนวนที่ยังไม่ได้ถ่วงน้ำหนัก นอกจากนี้จำนวนตัวอย่างในตารางต่างๆ ที่แสดงอาจแตกต่างกันไป เพราะการตัดจำนวนตัวอย่างที่ไม่ทราบ ไม่ตอบ ของตัวแปรต่างๆ ที่ศึกษา

ลักษณะทั่วไปของข้อมูล

ลักษณะทั่วไปของประชากรที่เป็นตัวอย่างในการศึกษาคั้งนี้ ได้จำแนกตามลักษณะภูมิหลังทางประชากร คือ อายุปัจจุบัน อายุเมื่อคลอด อายุบุตร จำนวนบุตรที่มีชีวิต ลักษณะภูมิหลังทางเศรษฐกิจและสังคม คือ อาชีพของสตรี สถานภาพการทำงานของสตรี อาชีพของสามี สถานภาพการทำงานของสามี รายได้ของครอบครัว ระดับการศึกษาของสตรี ภาคที่อยู่อาศัย และลักษณะภูมิหลังอื่นๆ คือ การมีสมาชิกหญิงอื่นในครัวเรือน และเหตุผลที่สตรีทำงาน โดยที่จำนวนตัวอย่างในแต่ละหมวดตัวแปรที่ปรากฏใน ตารางที่ 1 และ 2 จะเป็นการแสดงจำนวนตัวอย่างที่ไม่ได้ถ่วงน้ำหนักไว้ในวงเล็บ ส่วนร้อยละและค่าเฉลี่ยที่แสดงเป็นผลที่ได้จากการถ่วงน้ำหนักแล้ว (Weighted percent) และนอกจากนี้จำนวนตัวอย่างในตารางต่างๆ ที่แสดงอาจไม่เท่ากันทุกตัวแปร เพราะการตัดจำนวนตัวอย่างที่ไม่ทราบ ไม่ตอบ ของตัวแปรต่างๆ ที่ใช้ศึกษา สำหรับลักษณะข้อมูลทั่วไป มีรายละเอียดในแต่ละประเด็น ดังต่อไปนี้

1. ลักษณะภูมิหลังทางประชากร

กลุ่มสตรีที่ตกเป็นตัวอย่างในการศึกษา มีทั้งสิ้น 1,641 ราย เป็นสตรีที่มีอายุระหว่าง 30-34 ปี ในสัดส่วนที่มากที่สุด รองลงมา เป็นสตรีในกลุ่มอายุ 25-29 ปี คือ ร้อยละ 31.8 และ ร้อยละ 29 ตามลำดับ และอายุเฉลี่ยของสตรีตัวอย่าง คือ 29.9 ปี

อายุเมื่อคลอดบุตร สตรีตัวอย่างมีอายุเมื่อคลอดบุตรคนล่าสุด โดยเฉลี่ย 27.7 ปี และหากจำแนกสตรีตามอายุเมื่อคลอด ออกเป็น 3 กลุ่ม จะพบว่า สตรีที่คลอดบุตรเมื่ออายุ 30 ปีขึ้นไป มีสัดส่วนที่สูงที่สุด คือ ร้อยละ 36.0 รองลงมา คือ กลุ่มอายุ 25-29 ปี และต่ำกว่า 25 ปี มีร้อยละ 33.3 และ 30.6 ตามลำดับ

อายุบุตร อายุโดยเฉลี่ยของบุตรคนล่าสุดของสตรีตัวอย่าง คือ 2.2 ปี เมื่อแบ่งพิจารณา เป็น 2 กลุ่มอายุ พบว่า มากกว่าครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 58.3) เป็นสตรีที่มีบุตรคนล่าสุดอายุน้อย คือ มีอายุระหว่าง 0-2 ปี นอกนั้นเป็นสตรีที่มีอายุ 3-5 ปี

จำนวนบุตรที่มีชีวิต เมื่อจำแนกสตรีที่สัมภาษณ์ได้ตามจำนวนบุตรที่มีชีวิต พบว่า ร้อยละ 38.6 เป็นสตรีที่มีบุตรที่มีชีวิต 1 คน รองลงมาคือ ร้อยละ 36.5 และร้อยละ 24.9 เป็นผู้ที่มีบุตรที่มีชีวิต 2 คน และ 3 คนขึ้นไป ตามลำดับ ส่วนจำนวนบุตรที่มีชีวิตโดยเฉลี่ยของสตรีเหล่านี้ คือ 1.9 คน

2. ลักษณะภูมิหลังทางเศรษฐกิจสังคม

อาชีพและสถานภาพการทำงานของสตรี เมื่อพิจารณาลักษณะทางอาชีพของสตรี พบว่ามีสตรีที่ไม่ได้ทำงานถึงร้อยละ 41.9 นอกนั้นเป็นผู้ที่ประกอบอาชีพแตกต่างกันไป โดยพบว่า อาชีพบริการ เป็นอาชีพที่สตรีทำในสัดส่วนที่สูงกว่าอาชีพอื่นๆ คือร้อยละ 21.0 รองลงมาเป็น อาชีพวิชาชีพ และค้าขาย มีสัดส่วนที่เท่าๆ กัน คือ ร้อยละ 17.1 ส่วนที่เหลือ ร้อยละ 2.8 ประกอบอาชีพเกษตรกรรม

ในส่วนสตรีที่ทำงาน ปรากฏว่า มากกว่าครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 55.6) เป็นผู้ที่มีฐานะเป็นลูกจ้าง รองลงมาเป็นสตรีที่ทำงานให้ครอบครัวโดยไม่ได้รับค่าจ้าง ร้อยละ 23.5 และอีกร้อยละ 19.8 เป็นผู้ทำธุรกิจส่วนตัวโดยไม่มีลูกจ้าง ส่วนสตรีที่มีฐานะเป็นนายจ้างนั้น มีเพียงร้อยละ 1.0 เท่านั้น

อาชีพและสถานภาพการทำงานของสามี พบว่า ประมาณครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 49.6) ของสามีของสตรีในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบอาชีพบริการ รองลงมาคือ อาชีพวิชาชีพ และค้าขาย เป็นร้อยละ 27.8 และ 16.6 ตามลำดับ ส่วนอาชีพเกษตรกรรมนั้น มีร้อยละ 3.7 และสามีของสตรีที่ไม่ได้ทำงานมีเพียงร้อยละ 2.3 เท่านั้น

เมื่อพิจารณาสถานภาพการทำงานของสามี ปรากฏว่า ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 68.4) มีตำแหน่งทางการทำงานเป็นลูกจ้าง เช่นเดียวกับสตรี รองลงมาเป็น ผู้ทำธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ 20.7 และสามีที่เป็นนายจ้าง มีร้อยละ 7.3 ซึ่งเป็นสัดส่วนที่สูงกว่าสตรี ส่วนที่เหลือร้อยละ 3.6 เป็นผู้ทำงานให้ครอบครัวโดยไม่ได้รับค่าจ้าง

รายได้ของครอบครัว เมื่อพิจารณารายได้ของครอบครัวของสตรีในการศึกษาคั้งนี้ ซึ่งแบ่งเป็น 3 กลุ่ม โดยกำหนดให้ครอบครัวที่มีรายได้ต่ำกว่า 4000 บาท เป็นกลุ่มที่มีรายได้ครอบครัวต่ำ ครอบครัวที่มีรายได้ระหว่าง 4000-7600 บาท เป็นกลุ่มที่มีรายได้ครอบครัวปานกลาง และครอบครัวที่มีรายได้สูงกว่า 7600 บาทขึ้นไป เป็นกลุ่มที่มีรายได้ครอบครัวสูง ปรากฏว่า ร้อยละ 34.0 เป็นผู้มีรายได้ของครอบครัวระดับปานกลาง รองลงมาเป็นผู้มีรายได้ครอบครัวระดับสูง และระดับต่ำ ร้อยละ 33.3 และ 32.7 ตามลำดับ สำหรับรายได้เฉลี่ยของครอบครัวของสตรีตัวอย่างทั้งหมด คือ 5,195 บาทต่อเดือน

ระดับการศึกษา เกี่ยวกับการศึกษาของสตรีที่เป็นตัวอย่างในการศึกษาคั้งนี้ พบว่า ส่วนใหญ่ คือ ร้อยละ 59.0 จบการศึกษาระดับประถมศึกษา นอกนั้นเป็นผู้จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ร้อยละ 22.3 จบสูงกว่าระดับมัธยมศึกษา ร้อยละ 14.6 และเป็นสตรีที่ไม่ได้รับการศึกษา ร้อยละ 4.1

ภาคที่อยู่อาศัย การกระจายตัวของกลุ่มสตรีตัวอย่าง จำแนกตามภาคที่อยู่อาศัย พบว่า สัดส่วนของสตรีที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ สูงที่สุด คือ ร้อยละ 62.5¹ นอกนั้นเป็นสตรีที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองของภาคอื่นๆ ได้แก่ ภาคกลาง ร้อยละ 12.1 ภาคเหนือ ร้อยละ 9.3 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 8.5 และภาคใต้ ร้อยละ 7.6

3. ลักษณะภูมิหลังอื่นๆ

การมีสมาชิกหญิงอื่นในครัวเรือน การพิจารณาสมาชิกหญิงในครัวเรือนของสตรีในการศึกษาคั้งนี้ จำกัดเฉพาะสมาชิกหญิงที่กำลังสมรส ที่มีอายุระหว่าง 15-49 ปี โดยยกเว้นสตรีที่ตกเป็นตัวอย่าง ซึ่งก็พบว่า สตรีเกือบทั้งหมด คือ ร้อยละ 90.2 อยู่ในครัวเรือนที่ไม่มีหญิงกำลังสมรสอื่นๆ อาศัยอยู่ร่วมกัน ที่เหลืออีกร้อยละ 9.8 เป็นสตรีที่อยู่ในครัวเรือนที่มีหญิงกำลังสมรสอื่นอยู่ร่วมด้วย โดยที่ร้อยละ 8.5 อยู่ร่วมกับหญิงสมรสคนอื่นๆ อีก 1 คน และมีเพียง

¹ จากสำมะโนประชากรและการเคหะ พ.ศ.2533 ปรากฏว่า สัดส่วนประชากรในกรุงเทพฯ ต่อประชากรเมืองทั้งประเทศ เท่ากับร้อยละ 58 ซึ่งสตรีตัวอย่างที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพฯ ในการศึกษาคั้งนี้มีสัดส่วนสูงกว่าเพียงเล็กน้อย ทั้งนี้คาดว่าเนื่องมาจากการย้ายถิ่นเข้าสู่กรุงเทพฯ ของแรงงานสตรี

ร้อยละ 1.3 เท่านั้น ที่มีหญิงกำลังสมัครคนอื่น ๆ อยู่ร่วมกัน ตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป

เหตุผลที่สตรีทำงาน ส่วนใหญ่สตรีที่ทำงาน (ร้อยละ 92.3) ให้เหตุผลว่ามีความจำเป็นทางเศรษฐกิจจึงต้องทำงาน รองลงมา ร้อยละ 5.7 เป็นสตรีที่รายงานว่าเป็นความต้องการส่วนตัวที่จะออกไปทำงาน เช่น ต้องการใช้ความรู้ที่เรียนมา หาประสบการณ์ และไม่ต้องการอยู่ว่างๆ เป็นต้น ส่วนที่เหลือ ร้อยละ 2.0 กล่าวว่าตนเองทำงานมาตั้งแต่ก่อนแต่งงาน จึงยังคงทำมาจนปัจจุบันนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1 ร้อยละของสตรีกำลังสมรส อายุ 15-49 ปี จำแนกตามลักษณะภูมิหลังทางประชากร เศรษฐกิจสังคม และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

ลักษณะภูมิหลัง	ร้อยละ
<u>ลักษณะภูมิหลังทางประชากร</u>	
<u>อายุสตรี (ปี)</u>	
15-19	2.3
20-24	15.8
25-29	29.0
30-34	31.8
35-39	15.7
40-44	4.4
45-49	1.0
รวม	100.0 (1641)
ค่าเฉลี่ย (ปี)	29.9
<u>อายุเมื่อคลอดบุตร (ปี)</u>	
ต่ำกว่า 25	30.6
25-29	33.3
30 ขึ้นไป	36.0
รวม	100.0 (1641)
ค่าเฉลี่ย (ปี)	27.7

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลักษณะภูมิหลัง	ร้อยละ
<u>อายุบุตร (ปี)</u>	
0-2	58.3
3-5	41.7
รวม	100.0 (1641)
ค่าเฉลี่ย (ปี)	2.2
<u>จำนวนบุตรที่มีชีวิต</u>	
1 คน	38.6
2 คน	36.5
3 คนขึ้นไป	24.9
รวม	100.0 (1641)
ค่าเฉลี่ย (คน)	1.9
<u>ลักษณะภูมิหลังทางเศรษฐกิจสังคม</u>	
<u>อาชีพของสตรี</u>	
ไม่ทำงาน	41.9
วิชาชีพ ¹	17.1
ค้าขาย ²	17.1
บริการ ³	21.0
เกษตร ⁴	2.8
รวม	100.0 (1627)

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลักษณะภูมิหลัง	ร้อยละ
<u>สถานภาพการทำงานของสตรี</u>	
นายจ้าง	1.0
ลูกจ้าง	55.6
ผู้ทำธุรกิจส่วนตัว	19.8
ผู้ทำงานให้ครอบครัวโดยมิได้รับค่าจ้าง	23.5
รวม	100.0 (968)*
<u>อาชีพของสามี</u>	
ไม่ทำงาน	2.3
วิชาชีพ ¹	27.8
ค้าขาย ²	16.6
บริการ ³	49.6
เกษตร ⁴	3.7
รวม	100.0 (1580)
<u>สถานภาพการทำงานของสามี</u>	
นายจ้าง	7.3
ลูกจ้าง	68.4
ผู้ทำธุรกิจส่วนตัว	20.7
ผู้ทำงานให้ครอบครัวโดยมิได้รับค่าจ้าง	3.6
รวม	100.0 (1605)*

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลักษณะภูมิหลัง	ร้อยละ
<u>รายได้ของครอบครัว</u>	
ต่ำ (< 4000)	32.7
ปานกลาง (4000-7600)	34.0
สูง (>7600)	33.3
รวม	100.0 (1630)
ค่าเฉลี่ย (บาท/เดือน)	5195
<u>ระดับการศึกษาของสตรี</u>	
ไม่ได้เรียน	4.1
ประถม	59.0
มัธยม	22.3
สูงกว่ามัธยม	14.6
รวม	100.0 (1617)
<u>ภาคที่อยู่อาศัย</u>	
กรุงเทพฯ	62.5
กลาง	12.1
เหนือ	9.3
ตะวันออกเฉียงเหนือ	8.5
ใต้	7.6
รวม	100.0 (1641)

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลักษณะภูมิหลัง	ร้อยละ
----------------	--------

ลักษณะภูมิหลังอื่นๆ

การมีสมาชิกหญิงในครัวเรือน

ไม่มี	90.2
1-2 คน	9.6
3 คนขึ้นไป	0.3
รวม	100.0 (1641)

เหตุผลที่สตรีทำงาน

มีความจำเป็นทางเศรษฐกิจ	92.3
ทำงานมาตั้งแต่ก่อนแต่งงาน	2.0
เป็นความต้องการส่วนตัว	5.7
รวม	100.0 (928)*

¹ หมายถึง ผู้ปฏิบัติงานที่ใช้วิชาชีพ วิชาการ งานบริหาร ชุรการ เสมียน และงานที่เกี่ยวข้อง

² หมายถึง ผู้ปฏิบัติงานอาชีพเกี่ยวกับการค้า

³ หมายถึง ผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการขนส่ง คมนาคม กระบวนการผลิตและกรรมกร หรือผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับการบริการ การกีฬา การเล่นต่างๆ

⁴ หมายถึง เกษตรกร ชาวประมง ผู้ล่าสัตว์ คนงานชักลากไม้ และที่เกี่ยวข้องกัน

* จำนวนรวมคิดจากผู้ประกอบอาชีพ (ทำงาน) เท่านั้น

ตารางที่ 2 ร้อยละของสตรีกำลังสมรส อายุ 15-49 ปี จำแนกตามผู้ดูแลบุตร และอายุบุตร

ผู้ดูแลบุตร	รวม	อายุบุตร (ปี)	
		0-2	3-5
มารดา	73.7	74.5	72.6
ญาติ	17.7	17.1	18.5
สามี	0.4	0.2	0.8
สมาชิกอื่นในบ้าน	7.0	8.3	5.1
ญาตินอกบ้าน	10.3	8.6	12.6
ไม่ใช่ญาติ	8.5	8.5	8.7
คนรับใช้	4.7	5.3	4.0
เพื่อนบ้านและอื่นๆ	3.8	3.2	4.7
รวม	100.0	100.0	100.0
	(1641)	(951)	(688)

ผู้ดูแลบุตร

ข้อมูลเกี่ยวกับผู้ดูแลบุตรของสตรีในเขตเมืองของประเทศไทย ได้จากคำถามข้อ A13 ซึ่งถามเฉพาะสตรีกำลังสมรสและมีบุตรอายุ 0-5 ปี ว่า "เมื่อบุตรคนที่ยุ่่น้อยที่สุดของท่าน อายุ 0-5 ปี ส่วนใหญ่ใครเป็นผู้ดูแลบุตร" จากคำถามข้างต้น แสดงข้อมูลในตารางที่ 2 ปรากฏว่า สตรีส่วนใหญ่ คือ ร้อยละ 73.7 ตอบว่าเป็นผู้ดูแลบุตรด้วยตนเอง นอกนั้นให้คนอื่น ๆ ทั้งที่อยู่ในบ้านและนอกบ้านเป็นผู้ดูแลบุตร ซึ่งบุคคลที่ได้รับความไว้วางใจรองจากตนเองคือ กลุ่มบุคคลที่เป็นญาติ ร้อยละ 17.7 โดยมีรายละเอียดดังนี้ คือ เป็นญาติที่อยู่นอกบ้าน ร้อยละ 10.3 เป็นสมาชิกคนอื่นในบ้าน ร้อยละ 7.0 และให้สามีเป็นผู้ดูแลบุตร ร้อยละ 0.4 ส่วนผู้ดูแลบุตรที่ไม่ใช่ญาติของสตรีเองนั้น มีร้อยละ 8.5 ซึ่งได้แก่ คนรับใช้ ร้อยละ 4.7 และ เป็นเพื่อนบ้านและอื่นๆ อีกร้อยละ 3.8

หากพิจารณาผู้ดูแลบุตรของสตรีจำแนกตามอายุบุตร พบว่า ส่วนใหญ่ทั้งสตรีที่มีบุตรอายุ 0-2 ปี และอายุ 3-5 ปี ยังคงตอบว่าเป็นผู้ดูแลบุตรด้วยตนเอง กล่าวคือ ในกลุ่มที่มีบุตรอายุ 0-2 ปี สตรีเป็นผู้ดูแลบุตรเอง ถึงร้อยละ 74.5 รองลงมา ร้อยละ 17.1 มีญาติเป็นผู้ดูแลบุตรให้ และร้อยละ 8.5 เป็นบุคคลที่ไม่ใช่ญาติเป็นผู้ดูแลบุตรให้ ซึ่งในกลุ่มญาตินั้นสามารถจำแนกได้ว่าเป็นญาติที่อยู่นอกบ้าน และสมาชิกอื่น ๆ ในบ้าน ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน คือ ร้อยละ 8.6 และ 8.3 ตามลำดับ ส่วนสามีเป็นผู้ดูแลบุตรให้ เพียงร้อยละ 0.2 เท่านั้น และในกลุ่มผู้ดูแลบุตรที่ไม่ใช่ญาติของสตรีนั้น พบว่าเป็นคนรับใช้ สัดส่วนสูงกว่าเพื่อนบ้านและอื่นๆ คือ ร้อยละ 5.3 และ 3.2 ตามลำดับ

สำหรับในกลุ่มสตรีที่มีบุตรอายุ 3-5 ปี นั้น สตรีเป็นผู้ดูแลบุตรเองในระดับต่ำกว่ากลุ่มสตรีที่มีบุตรอายุน้อย คือ ร้อยละ 72.6 รองลงมาคือ ญาติ และบุคคลที่ไม่ใช่ญาติ เป็นผู้ดูแลบุตรให้ มีร้อยละ 18.5 และ 8.7 ซึ่งในกลุ่มที่ญาติเป็นผู้ดูแลบุตร ปรากฏว่าเป็นญาติที่อยู่นอกบ้านสัดส่วนที่สูงสุด และสูงกว่าในกลุ่มที่มีบุตรอายุน้อย (0-2 ปี) เกือบ 2 เท่าตัว คือร้อยละ 12.6 รองลงมา คือ สมาชิกที่อยู่ในบ้าน และสามี ร้อยละ 5.1 และ 0.8 ตามลำดับ ส่วนในกลุ่มผู้ดูแลบุตรที่ไม่ใช่ญาติ พบว่า คนรับใช้เป็นผู้ดูแลบุตรในสัดส่วนที่ต่ำกว่า เพื่อนบ้านและอื่นๆ เล็กน้อย (ร้อยละ 4.0 และ 4.7) ซึ่งตรงกันข้ามกับกลุ่มอายุ 0-2 ปี ที่คนรับใช้จะเป็นผู้ดูแลบุตรให้ สตรีสูงกว่าให้เพื่อนบ้านและอื่นๆดูแลบุตร

กล่าวโดยสรุป กลุ่มสตรีที่มีบุตรอายุน้อย (0-2 ปี) จะเป็นผู้ดูแลบุตรด้วยตนเองสูงกว่ากลุ่มที่มีบุตรอายุมาก (3-5 ปี) อยู่ประมาณร้อยละ 2 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการศึกษา ส่วนการดูแลบุตรโดยบุคคลอื่นนอกเหนือจากมารดา ได้ปรากฏว่า กลุ่มที่มีบุตรอายุมากจะได้รับการดูแลจากบุคคลอื่นที่ไม่ใช่มารดา คือ ญาติ และบุคคลที่ไม่ใช่ญาติ ในสัดส่วนที่สูงกว่ากลุ่มที่มีบุตรอายุน้อย ดังเช่นที่พบว่าสตรีที่มีบุตรที่โตกว่า (อายุ 3-5 ปี) จะได้รับการดูแลโดยญาติ หรือเพื่อนบ้านและอื่นๆ มากกว่าสตรีที่มีบุตรที่ยังเล็ก (อายุ 0-2 ปี) เนื่องจากกลุ่มที่บุตรโตกว่านั้น มารดาพอจะวางใจให้ผู้อื่นเป็นผู้ดูแลบุตรแทนตนเองได้บ้างในบางเวลา ซึ่งอาจจะเป็นการนำไปฝาก หรือจ้างให้คนอื่นดูแลบุตร รวมทั้งการส่งบุตรไปสถานรับเลี้ยงเด็ก หรือ โรงเรียนอนุบาลก็เป็นไปได้

จากข้อมูลเหล่านี้แสดงว่า ในขณะที่สภาพเศรษฐกิจและสังคมได้เปลี่ยนแปลงไปมาก แต่บทบาทดั้งเดิมของสตรีก็ยังคงไม่เปลี่ยนแปลงมากนัก โดยปรากฏว่า ส่วนใหญ่ยังทำหน้าที่ดูแลบุตรด้วยตนเอง ทั้งนี้อาจเพราะในสังคมไทยนั้น หน้าที่การดูแลบุตรและหน้าที่การทำงานเชิงเศรษฐกิจ

ของสตรียังมีความสำคัญๆ กัน มิได้มีหน้าที่ใดหน้าที่หนึ่งสำคัญหรือโดดเด่นไปกว่ากัน หรือเนื่องมาจากระดับความขัดแย้งระหว่างบทบาทการทำงานและการเป็นมารดาของสตรีไทย ยังคงอยู่ในระดับต่ำ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย